

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt Turun hovioikeudelta lausuntoa pienriitamenettelystä laadittuun arviomuistioon. Lausuntonaan hovioikeus toteaa seuraavaa.

Yleisesti pienriitamenettelyyn liittyen

Arviomuistiossa on laajasti käyty läpi riita-asioiden tuomioistuinkäsittelyyn liittyviä näkökohtia ja nykytilaan liittyviä ongelmia. Muistiossa on esitetty erilaisia vaihtoehtoja pieni-intressisten asioiden käsittelyyn tulevaisuudessa.

Hovioikeus toteaa, että pienriitamenettely olisi perusteltu keino parantaa henkilöiden mahdollisuuksia saattaa pieni-intressinen asiansa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tällä hetkellä korkeat oikeudenkäyntikulut ja tuomioistuinkäsittelyn ratkaisun lopputulokseen liittyvät epävarmuudet ovat merkittävä este hakea oikeusturvaa tuomioistuimesta etenkin niiden henkilöiden kohdalta, joilla ei ole oikeutta oikeusapuun. Menettely olisi myös omiaan vahvistamaan oikeusvaltiota, koska oikeuden saavutettavuus (access to justice) oletettavasti paranisi, vaikuttaen osaltaan myös epäoikeudenmukaisuuden kokemusten vähenemiseen. On selvää, että nykyjärjestelmä, jossa kuluriski usein käytännössä estää omien oikeuksiensa tehokkaan valvomisen on vastoin oikeudenhoidon tavoitteita.

Yleisestikin kaikki keinot, joilla pientä intressiä koskevien asioiden käsittelyä pystytään parantamaan oikeusturvan näkökulmasta ovat erittäin kannatettavia.

4.2 Soveltamisala

Uuden menettelyn käytännön soveltamisen kautta mahdollisesti ilmenevien haasteiden helpottamiseksi ja tuomioistuinten rajalliset henkilötyövuosiresurssit huomioon ottaen olisi perusteltua, että mahdollisessa pienriitamenettelyn käyttöönottovaiheessa riidan arvon ylärajaksi säädettäisiin 5.000 euroa (ei sisältäisi mahdollisia korko- ym. kuluja eikä oikeudenkäyntikuluja), joka on tällä hetkellä lähellä arviomuistiossa todettua eurooppalaista riidan keskiarvoa. Kun menettelystä olisi saatu riittävästi käytännön kokemuksia ja pystytty arvioimaan menettelyn mahdollisia kehitystarpeita, sen käyttöalaa voitaisiin seuraavassa vaiheessa laajentaa esimerkiksi määrältään korkeintaan 10.000 euroa oleviin riita-asioihin.

Pienriitamenettelyn soveltamisalaan olisi lisäksi perusteltua sisällyttää esimerkiksi häätöasioita ja hallinnan palauttamiseen liittyviä asioita. Myös eräät huoltosuhteeseen perustuvat riidat, kuten elatusavun määrä, soveltuisivat luonteeltaan pienriitamenettelyssä käsiteltäviksi.

4.3 Menettelyn keventäminen ja yksinkertaistaminen

Hovioikeus toteaa lisäksi, että tuomioistuin on oikea paikka oikeusturvan saamiselle. Velvoittavat ratkaisut kuuluvat tuomioistuimen toimivaltaan, eikä toimivaltaa tulisi säätää laajemmin esimerkiksi erilaisille lautakunnille. Riskinä on, että oikeudenkäyttö siirtyy toimijoille, jotka eivät ole tuomioistuiimia. Asiassa tulee myös ottaa huomioon perustuslain 21.2 §. Riitaisessa asiassa velvoittavan ratkaisun antaminen on nimenomaisesti tuomioistuimen tehtävä.

Olisi perusteltua, että asian siirto pienriitamenettelyyn edellyttäisi osapuolen esittämää pyyntöä, joko heti asiaa vireille saatettaessa tai annettaessa vastaus kanteeseen. Vastapuolelle olisi varattava mahdollisuus ottaa kantaa pyyntöön ja esittää mahdolliset perusteet sille, miksi menettely ei tapauksessa tulisi kysymykseen. Viime kädessä päätöksen tapaukseen sovellettavasta menettelystä tekee kaikissa tapauksissa asian käsittelijä. Tällä voidaan välttää tilanteet, joissa toinen osapuoli pyrkisi kieltäytymisellään tarkoituksellisesti aiheuttamaan kuluja tai muuta haittaa toiselle osapuolelle.

Menettelyn keventämisen ja yksinkertaistamisen kannalta olisi perusteltua myös laatia ohjeistus ja asian etenemistä oikeaan suuntaan ohjaavat lomakkeet käytettäväksi asian vireille saattamiseksi ja asiansa ajamiseksi ilman tarvetta avustajan käyttämiselle.

Menettelyn keventämiseen liittyviä näkökohtia tuodaan esiin myös alla pääkäsittelyä koskevassa alakohdassa.

4.4 Pääkäsittely

Merkittävä osa mahdollisen pienriitamenettelyn soveltamisalaan kuuluvista asioista olisi hovioikeuden arvion mukaan luonteeltaan summaarisia riita-asioita tai ainakin sellaisia, että niissä ei

olisi tarvetta merkittävälle määrälle henkilötodistelua tai edes asianosaisten kuulemiselle. Näissä tapauksissa asia olisi ratkaistavissa pelkästään kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Tästä huolimatta olisi selvää, että osa menettelyn piiriin kuuluvista asioista edellyttäisi pääkäsittelyä, eikä kategorinen pääkäsittelyn rajaaminen pois pienriitamenettelystä olisi perusteltua.

Kulujen syntymisen näkökulmasta olisi perusteltua, että pienriitamenettelyn piirissä olevissa asioissa vältettäisiin erillisten valmisteluistuntojen järjestämistä. Pienriitamenettelyn piiriin kuuluviin asioihin ei yleensä kuulune vaikeita oikeudellisia kysymyksiä, jolloin asiansa ajaminen olisi usein mahdollista ilman oikeudenkäyntiavustajaa. Tämä kuitenkin vaatisi joissakin tapauksissa nykyistä aktiivisempaa tuomarin prosessinjohtoa, johon voisi kuulua valmisteluvaiheessa eri osapuolet tasapuolisesti huomioon ottavaa neuvontaa. Selvää on, että neuvonta ei voisi johtaa käsittelevän tuomarin esteellisyyteen asiassa. Toinen vaihtoehto olisi se, että oikeusaputoimistoista olisi saatavissa riittävä tuki oman asiansa ajamiseksi pienriitamenettelyyn liittyvässä pääkäsittelyssä.

Ennen pääkäsittelyä olisi perusteltua pyrkiä prosessijohdollisin toimenpitein asian sovinnolliseen ratkaisuun. Pääkäsittelyn osalta olisi perusteltua pohtia myös sovittelevamman ja nykytilaan nähden keskustelelevamman prosessinjohtoon tarpeellisuutta tuomioistuimen kyselyoikeutta soveltaen, vaikka asiassa ei olisikaan kysymys varsinaisesta tuomioistuinsovittelusta.

Pienriitamenettelyn soveltamisalaan kuuluvien asioiden luonne huomioon ottaen olisi perusteltua, että asia ratkaistaisiin yhden tuomarin kokoonpanossa, ilman osapuolen mahdollisuutta vaatia asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa. Pienriitamenettelyn piiriin kuuluvat asiat sopisivat usein myös käräjänotaarin käsiteltäväksi niiden laadun ja riidan arvon perusteella. Asioiden jaossa olisi kuitenkin otettava huomioon myös se, onko osapuolilla avustajaa. Se seikka, että ainoastaan toisella osapuolella olisi avustaja voisi puoltaa asian jakamista käräjätuomarille.

4.5 Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen

Hovioikeus toteaa, että oikeudenkäymiskaaren säännökset mahdollistavat jo nyt varsin hyvin oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisen. Prosessisääntöjen laajalle muuttamiselle varsinkaan lain tasolla ei siten hovioikeuden käsityksen mukaan ole tarvetta, etenkin mikäli toimintatapojen uudelleenohjaamisella olisi saavutettavissa pienriitamenettelyn tavoitteet.

Tehokkain keino rajoittaa oikeudenkäyntikuluja pienriitamenettelyn soveltamisalaan kuuluvassa asiassa olisi kulukatto. Perusteltua olisi rajata lakimiesavustajan palkkion määräksi enintään riidan arvon määrä. Kulukatto koskisi pelkästään mahdollisesti vastapuolen korvattavaksi tuomittavaa määrää oikeudenkäyntikuluista. Osapuolella olisi luonnollisesti oikeus halutessaan ajaa asiaansa itse korkeammin kustannuksin tiedostaen samalla rajoitukset vastapuolen mahdollisessa kulukorvausvelvollisuudessa.

Korvausten määrää rajattaessa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi oikeusavun mukaista tuntiveloitusta ja valmistelussa lähtökohtaisesti hyväksyttävää avustajan ajankäyttöä, eli viittä tuntia. Kokonaisuudessaan vastapuolen korvattavaksi määrättävä avustajan ajankäyttö voitaisiin joka tapauksessa rajata esimerkiksi 10 tuntiin, jolloin kokonaiskulujen määrä olisi tiedossa jo prosessin alussa. Edellä mainittu ajankäyttö riittäisi hovioikeuden käsityksen mukaan riittävästi kattamaan avustajan tarpeelliset toimet pienriitamenettelyasiassa.

4.6 Ratkaisun perusteleminen

Pienriitamenettelyn osalta tulisi arvioida se, kuinka laajoja perusteluja ratkaisuun olisi sisällytettävä. Selvää olisi, että pelkkä viittaus sovellettuun lainkohtaa ei olisi riittävä perustelu. Pienriitamenettelyn luonne huomioon ottaen voisi tulla harkittavaksi, että näissä asioissa suullisesti ja pääpiirteittäin julistetut perustelut riittäisivät silloin, kun päätökseen ei haeta muutosta. Perustelujen tulisi aina täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

4.7 Muutoksenhakuoikeus

Pienriitamenettelyn piiriin kuuluvien asioiden osalta olisi perusteltua arvioida vielä muutoksenhakuoikeuden rajoittamista oikeuskysymykseen. Mikäli tätä ei arviomuistiossa esitetyistä seikoista johtuen pidetä mahdollisena, olisi perusteltua harkita jatkokäsittelyluvan myöntämisen kriteereiden tiukennusta esimerkiksi niin, että luvan myöntäminen edellyttäisi, että käräjäoikeuden ratkaisu on todennäköisesti väärä.

5.2 Vireille tulevien pienriita-asioiden määrän arviointi

Mahdollinen pienriitamenettely tulisi hovioikeuden käsityksen mukaan nostamaan käräjäoikeuksissa vireille tulevien riita-asioiden määrää nykyisestä. Määrän osalta on erittäin vaikeaa antaa mitään täsmällistä arviota, koska riidan arvoa koskevat soveltamisalan rajoitukset vaikuttaisivat oleellisesti vireille tulevien asioiden määrään. Selvää on se, että kuluriskin pienentäminen tulisi lisäämään etenkin oikeusavun ulkopuolelle jäävien henkilöiden halukkuutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Presidentti Pekka Määttä

Ma. hovioikeuden esittelijä Tuomas Vesterbacka

Vesterbacka Tuomas
Turun hovioikeus